

อวัจนภาษา : สัญลักษณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนไทย

Non-Verbal Language: Symbol of the Political Movement of Thai Youth

ภัทรพันธุ์ นิธิวรรัตน์สกุล และ ฌฬิสา สุทธาดอนันต์โกคิน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

Phattarapan Nithiwaratsakul and Karisa Sutthadaanantaphokin
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phichit Buddhist College
Corresponding Author, E: mail: padtaraparn0804@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเข้าใจกระบวนการการใช้ “อวัจนภาษา” การใช้สัญลักษณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองแทนคำพูดให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจที่ตรงกัน รวมถึงจุดยืนและอุดมการณ์ทางการเมืองการออกมามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม ปัจจุบันเรามักพูดกันเสมอว่า เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปจะเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในอนาคต การปลูกฝังหรือการกล่อมเกลอบรมจึงเป็นรากฐานที่สำคัญมากในทุกสังคมทำให้ทราบถึงระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม เยาวชนซึ่งนับว่าเป็นช่วงอายุแห่งการเริ่มต้นพัฒนาความคิดทางการเมือง ดังนั้นจึงนับว่าเยาวชนเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบอบประชาธิปไตยให้มีการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น ความเคลื่อนไหวทางการเมืองเราทุกคนไม่ควรมองข้าม การที่วัยรุ่นให้ความสนใจเรื่องการเมืองเป็นการเตรียมพร้อม และปลูกฝังความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้สิทธิ การรักษาสีติ และการแสดงออกทางการเมืองในสังคมไทย หลายปีที่ผ่านมาการแสดงออกทางการเมือง เช่น การผูกโบว์สีขาวและสัญลักษณ์สามนิ้วถูกใช้เป็นสัญลักษณ์การแสดงออกทางการเมือง เพราะหากไม่มีการแสดงออกดังกล่าวข้างต้นนั้นก็จะไม่มีใครทราบถึงความต้องการ หรือความเดือดร้อนของคนที่ไม่ได้รับการแก้ไขในสังคมไทย เพื่อนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยใหม่แห่งอนาคตอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: อวัจนภาษา; การเคลื่อนไหวทางการเมือง; เยาวชน

Abstracts

The purpose of this article is for young people, students and the general public to study and understand the process of using “nonverbal”. language, using symbols of political movement instead of words in order for the audience to have a consistent understanding, including political stances and ideology, participation in political movements in a concrete manner Nowadays, we always say that youth, students, students and the general public will be the important force of the nation in the future. Cultivation or nurturing is therefore a very

* วันที่รับบทความ : 4 พฤศจิกายน 2565; วันแก้ไขบทความ 10 มกราคม 2566; วันตอบรับบทความ : 12 มกราคม 2566

Received: November 4, 2022; Revised: January 10, 2023; Accepted: January 12, 2023

important foundation in all societies, making it aware of the rules and regulations of society. Youth, which is the age of beginning to develop political ideas. Therefore, it is regarded that youth is an important foundation for the development or change of democracy for better development. All political movements should not be overlooked. The youth's interest in politics is preparation, and instilling a correct understanding of the exercise of rights right treatment and political expressions in Thai society for years, political expressions such as the white bow tie and the three-finger symbol have been used as political symbols. Because without the above expression, no one will know the need, or their own troubles that are not resolved in Thai society to truly lead to a new democracy of the future

Keyword: Non-Verbal Language; Political Activism; Youths

บทนำ

การที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน เพื่อทำความเข้าใจ บอกความต้องการความรู้สึกของตนเองต่อบุคคลอื่น ขณะเดียวกันการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการรับรู้ความต้องการ ความรู้สึก และข้อมูลข่าวสารจากบุคคลอื่น ๆ ในสังคมด้วย นับตั้งแต่เริ่มมีการศึกษาเรื่องการสื่อสารการเมืองนั้นทำให้ทราบว่าการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและอยู่เคียงคู่กับการเมืองมาตลอด การเมืองนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาการเมืองเนื่องจากมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของระบบการเมืองการปกครองของประชาชนในแต่ละสังคมเป็นตัวกลางในอันที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง การเคลื่อนไหวทางการเมือง (the political movement) ถือเป็นหนึ่งในการปฏิบัติการของกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ร่วมกันมารวมตัวกันในพื้นที่สาธารณะเพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการท้าทายอำนาจรัฐและการปกครองภายในประเทศ ซึ่งการจัดกิจกรรมเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้นสามารถปรากฏได้ในหลายลักษณะ เช่น การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ การเสนอข้อเสนอนะและข้อเรียกร้องต่าง ๆ ผ่านทางหนังสือ จดหมาย การอภิปราย การจัดประชุมสัมมนา การจัดนิทรรศการ หรือการเดินขบวนเรียกร้อง (วิทยา ชินบุตร, 2559 : 91-98)

ในปัจจุบันขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ได้ปรับเปลี่ยนยกระดับการเคลื่อนไหว โดยจัดรูปแบบสร้างนวัตกรรมการชุมนุมขึ้นมาในรูปแบบใหม่ นอกจาก Facebook ที่เป็นแพลตฟอร์มหลักในการสื่อสารนัดหมายกระจายข่าวของผู้จัดชุมนุมแล้ว ทวิตเตอร์ยังเป็นอีกช่องทางหลักที่ผู้จัดชุมนุมใช้สื่อสารให้ข้อมูล รายงานข่าวสาร โดยลักษณะของแพลตฟอร์มทวิตเตอร์จะมีความทันต่อเหตุการณ์และเนื้อหาสั้นกระชับกว่า Facebook สามารถค้นหาเรื่องราวที่สนใจได้ง่ายผ่าน แฮชแท็ก (Hashtag) หรือ “#” เป็นฟังก์ชันหนึ่งของทวิตเตอร์ที่สามารถใส่ลงไปในข้อความที่โพสต์ผู้ใช้สามารถพิมพ์ไฉ่หน้าคำเฉพาะหรือหัวข้อเรื่องได้ สัญลักษณ์นี้จะเปลี่ยนให้ข้อความดังกล่าวกลายเป็นลิงค์รวมข้อความอื่น ๆ เป็นต้น เยาวชน นับว่าเป็นช่วงอายุ

ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมืองเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ มีความอยากรู้อยากเห็น และมีความสนใจใคร่รู้ในกิจกรรมทางการเมืองเป็นวัยที่อยู่ในขั้นต้นของการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้ประชาชนไทย ทุกคนที่มีอายุ 18 ปีบริบูรณ์ มีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็นเจ้าของสิทธิตามกฎหมายเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปในฐานะที่เป็นวัยเริ่มต้นแห่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง จึงมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาทางการเมืองเพราะหากประชาชนในวัยนี้ให้ความสนใจ และใส่ใจต่อกิจกรรมทางการเมืองตั้งแต่ช่วงอายุน้อย ๆ การพัฒนาทางการเมือง ของประเทศจะสามารถก้าวหน้าต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเด็กในวัยนี้เติบโตขึ้น ในวันข้างหน้า (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 : 9)

คนรุ่นใหม่ในสังคมปัจจุบันตื่นตัวกับการเมืองมากขึ้น เพราะความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการเปิดประตูไปสู่โลกภายนอกหรือสังคมสาธารณะมากขึ้น และการรับรู้ข่าวสารทางการเมืองมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ ความสนใจเหล่านี้อาจเริ่มสนใจเมื่ออยู่ในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัย “ความตื่นตัวทางการเมือง” เป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการวัดระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในวงกว้างมากขึ้น นั้นเพราะการตื่นตัวทางการเมือง หรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นรากฐานสำคัญมาจากวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่สามารถผลักดันก่อให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือ “อาตมน์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” (ลิขิต ธีรเวคิน, 2552 : 1)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลายครั้งที่เยาวชนมักจะถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพไม่ให้เห็นแสดงออกทางการเมือง เพราะบางคนยังคงมีความเชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ตามหลักของสังคมประชาธิปไตยแล้ว ทุกคนล้วนมีสิทธิและเสียงในการแสดงออกทางการเมืองในฐานะประชาชนคนหนึ่ง ซึ่งเยาวชนเองก็ถือว่าเป็นประชาชนเช่นเดียวกัน หากเพียงแต่พวกเขาเหล่านี้ยังคงมีอายุที่น้อยอยู่ การออกมาชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตยของเหล่าเยาวชนถือเป็นสิ่งที่พึงกระทำได้

บทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเข้าใจกระบวนการการใช้ภาษา “อวัจนภาษา” เป็นลักษณะของการชวนให้ผู้คนเข้าร่วมการชุมนุมทางการเมืองที่จะมีการจัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังเลือกใช้ข้อความโน้มน้าวให้ผู้คนเห็นความสำคัญของกิจกรรมการใช้สัญลักษณ์ การเคลื่อนไหวทางการเมืองแทนคำพูดให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจที่ตรงกัน รวมถึงจุดยืนและอุดมการณ์ทางการเมืองการออกมามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม เป็นต้น

ภาษาพาสาร

การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีภาษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเนื้อหาของการสื่อสารจะไม่สามารถถ่ายทอดได้ถ้าไม่มีภาษา จึงอาจกล่าวได้ว่าภาษา คือตัวนำสาร ภาษาที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารใช้จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับทักษะในการสื่อสารคณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2539 : 1) ได้อธิบายไว้ว่า การใช้ภาษาที่มีประสิทธิภาพนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสื่อสารหรือผู้ส่งสารจะต้องสามารถสื่อสารให้บรรลุวัตถุประสงค์และสร้างความประทับใจแก่ผู้รับสาร ปัจจัยสำคัญคือการใช้ภาษาที่เหมาะสมกับการสื่อสาร การสื่อสารของมนุษย์ (Human Communication) ประกอบด้วย การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน หากมุ่งหวังประสิทธิภาพในการสื่อสารจำเป็นต้องคำนึงถึงวจนภาษาและอวจนภาษาร่วมด้วย ซึ่งในส่วนของ การสื่อสารผ่านช่องทางการพูด วจนภาษาอันได้แก่ คำพูด ในการสื่อสารได้แก่ ท่าทาง สีหน้า แววตาน้ำเสียง ที่ประกอบคำพูดและภาษานั้น ๆ ที่ใช้ในการสื่อสารซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การสื่อสารนั้นประสบความสำเร็จ

ภาษาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชีวิตมนุษย์ ไม่มีใครมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ใช้ภาษาเลย ในปัจจุบันผู้คนมีจุดประสงค์ในการใช้ภาษา 4 ประการ พักยา สายหู และคณะ (2542 : 1) สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การใช้ภาษาเพื่อการติดต่อสื่อสาร เพื่อการสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เช่น การพูด การฟัง การอ่าน การเขียน คือการใช้ภาษาเพื่อให้ผู้อื่นทำตามหรือสั่งทั้งโดยตรงและทางอ้อม การใช้ภาษาเพื่อการปฏิบัติงานคือการสื่อสารเพื่อการทำธุระส่วนตัวและกิจการต่าง ๆ ในการทำงานอาชีพ เพื่อความสำเร็จในหน้าที่การงาน

2. การใช้ภาษาเพื่อการศึกษา คือการศึกษารายวิชาและการศึกษาวิชาการต่าง ๆ โดยปกติมนุษย์ใช้ภาษาเป็นสื่อแสวงหาความรู้อย่างกว้างขวางทั้งรอบ ๆ ตัวหรือที่อยู่ห่างไกลก็ตาม นิสิตนักศึกษาและประชาชนที่ต้องการเรียนวิชาการชั้นสูงจำเป็นต้องใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็วมีความแม่นยำและมีความถูกต้อง

3. การใช้ภาษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างมวลมนุษย์ เมื่อมนุษย์ตระหนักรู้ว่าตัวเองจะมีชีวิตอยู่ในโลกด้วยก็ต้องไม่อยู่โดดเดี่ยว หากแต่ต้องรวมกลุ่มและพึ่งพาอาศัยกัน ต้องติดต่อพบปะสมาคมกัน ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามกิจที่ตนเองต้องรับผิดชอบ ทั้งที่เป็นงานอาชีพ งานสังคมและงานอื่น ๆ

4. การใช้ภาษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ การที่คนในชาติเดียวกันใช้ภาษาต่างกันั้น เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของทุกประเทศ แต่หากภาษาของชาติมีความแปลกแยกเกินไป ก็อาจจะกลายเป็นเครื่องมือของการทำลายเอกภาพของชาติได้ ดังที่เคยปรากฏในรัสเซีย จีน และอินเดีย เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตมนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารกันอยู่ตลอดเวลา การสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งนอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้มนุษย์สามารถสืบทอดพัฒนา เรียนรู้ และรับรู้วัฒนธรรมของตนเองและสังคมได้ เป็นต้น

อวัจนภาษาการสื่อสารโดยไม่ใช้ถ้อยคำ

อวัจนภาษา (non-verbal communication) คือ สาร หรือภาษาที่ไม่ได้แสดงออกโดยใช้ถ้อยคำ คำพูดหรือตัวอักษรโดยตรง แต่แสดงออกทางอื่น ซึ่งสามารถสื่อสารความหมายบางอย่างได้เช่นกัน ซึ่งได้แก่ เทศภาษา (space) ได้แก่ ระยะห่างระหว่างบุคคล กาลภาษา (time) ได้แก่ เวลา เนตภาษา (eye contact) ได้แก่ การใช้สายตา ปริภาษา (paralinguistic) ได้แก่ การใช้น้ำเสียงหรืออารมณ์เสียง อากาภาษา (body movement) ได้แก่ การเคลื่อนไหวของอวัยวะร่างกายหรืออิริยาบถต่าง ๆ สัมผัสภาษา (touch) ได้แก่ การจับต้องสัมผัส วัตถุภาษา (object) ได้แก่ วัตถุสิ่งของและลักษณะภายนอกต่างที่มองเห็นเป็นรูปร่าง (พชร บัวเพียร, 2537 : 1)

ดังที่ สุรัตน์ ตรีสกุล (2546 : 999) ได้ให้ความหมายของอวัจนภาษาว่า ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำแต่สามารถสื่อความหมายและความเข้าใจระหว่างกันได้ อวัจนภาษาภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำสามารถสรุปข้อดี ข้อเสีย ได้ดังนี้ ข้อดี 1. มนุษย์ใช้อวัจนภาษาในการแสดงความรู้สึกและทัศนคติของตน 2. มนุษย์ใช้อวัจนภาษาในการประเมินความรู้สึกภายในของบุคคลอื่น 3. อวัจนภาษามีส่วนสำคัญในการสื่อสารระหว่างบุคคล 4. อวัจนภาษาเป็นสิ่งสำคัญต่อศักยภาพในการสื่อสารและส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสาร ข้อเสีย 1. หากทักษะ วัฒนธรรมและสังคมความรู้ไม่ตรงกันอาจสื่อความหมายผิดพลาดได้ 2. ไม่เหมาะสมกับเนื้อหาที่สลับซับซ้อน 3. ไม่สามารถสื่อสารความหมายได้โดยตรง ผู้รับสารต้องใช้จินตนาการในการตีความหมาย 4. อาจมีปัญหาตามมาในภายหลัง เช่นการแสดงสีหน้าไม่พอใจ เป็นต้น 5. อวัจนภาษา อาจก่อให้เกิดความหมายที่กำกวมหรือไม่ชัดเจน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสื่อสารที่เกิดขึ้นนั้นคู่สนทนาสามารถประเมินค่าและตีความได้จาก อวัจนภาษาร่วมกับวัจนภาษา จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องควบคุมหรือแสดงออกทางอวัจนภาษาอย่างเหมาะสมเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการสื่อสาร สังคมโลกยุคใหม่จะไม่ใช้สังคมในแนวดิ่ง แต่สื่อสังคมออนไลน์สมัยใหม่ได้สร้างสังคมแนวนอนเพิ่มขึ้น กล่าวคือข่าวสารในปัจจุบันไหลจากประชาชนไปยังประชาชนด้วยกันเองมากขึ้น ผ่านช่องทาง Facebook twitter Instagram ได้เข้ามาแทนที่หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสื่อสิ่งพิมพ์อื่น เป็นต้น

อวัจนภาษารูปแบบการติดต่อสื่อสาร

อวัจนภาษารูปแบบการติดต่อสื่อสาร สามารถแปลความหมายได้และทำความเข้าใจต่อกันได้ ซึ่งการสื่อสารด้วยอวัจนภาษานี้มีรูปแบบวิธีการถ่ายทอดสามารถสรุปได้ 7 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1. จักขุภาษา หรือเนตรภาษา (ภาษานัยน์ตา) คำกล่าวโบราณว่า ดวงตาคือหน้าต่างของหัวใจ (The eyes are the window of the soul) ได้แก่ การแสดงออกทางสายตา เช่น การสบตากันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารก็มีส่วนช่วยในการตีความหมาย เช่น การสบตาแสดงออกถึงความจริงใจ เป็นต้น

2. อากัปกิริยา หรือกิริยาภาษา และอาการภาษา หมายถึง กิริยาท่าทางอันได้แก่ การแสดงกิริยาท่าทางของบุคคล หรือผู้ส่งสารที่สามารถสื่อความหมายไปยังผู้รับสารได้โดยไม่ต้องใช้คำพูด ได้แก่ อากัปกิริยาท่าทางอาการเคลื่อนไหวร่างกายและอากัปกิริยาท่าทางต่าง ๆ ที่สามารถสื่อความหมายได้มากมาย เช่น การเคลื่อนไหวมือ การโบกมือ การชูนิ้วมือ การส่ายหน้า การพยักหน้า การยกไหล่ การยิ้มประกอบการพูด การยกไหล่ การยกคิ้ว อาการนิ่ง เป็นต้น

3. ปริภาษา หรือภาษา น้ำเสียง เป็นอวัจนภาษาที่แฝงอยู่ในภาษาพูด ได้แก่ น้ำเสียงของผู้ส่งสารมีระดับเสียงสูงต่ำแตกต่างกัน การเปล่งเสียง จังหวะของการพูด ความดัง และความค่อยของเสียงพูด การตะโกน เช่น การใช้เสียงเน้นหนักเบา การเว้นจังหวะการทอดเสียง สิ่งเหล่านี้ทำให้คำพูดมีความเด่นชัดขึ้น เป็นต้น

4. วัตถุภาษา หรือสิ่งของ หรือวัสดุที่ช่วยสื่อความหมายแทนคำพูด ได้แก่ สิ่งของหรือวัตถุต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารเลือกใช้ เช่น ของใช้เครื่องประดับ เสื้อผ้า สีของเสื้อผ้า ธง กระเป๋า รองเท้า นาฬิกา ปากกา แว่นตา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นอวัจนภาษาที่สื่อความหมายได้ทั้งสิ้นโดยที่ผู้ส่งสารไม่จำเป็นต้องพูด เป็นต้น

5. เทศภาษา เนื้อที่หรือช่องว่างของภาษา หมายถึง ช่องว่างของสถานที่หรือระยะใกล้ไกลที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสื่อสารถึงกันซึ่งเป็นอวัจนภาษาที่สื่อสารให้เข้าใจได้ เช่น ระยะห่างของหญิงชายมีระยะห่างในการสนทนาที่พอดี พระกับสตรีสนทนากันจะต้องมีระยะห่างที่ไม่ใกล้ชิดกันเกินไป เป็นต้น

6. กาลภาษา (กาลเวลา) หมายถึง การสื่อความหมายโดยให้เวลามีบทบาทสำคัญ เวลาแต่ละช่วงมีความหมายในตัว คนแต่ละคน และคนต่างวัฒนธรรมจะมีความคิดและความหมายเกี่ยวกับเวลาแตกต่างกัน เช่น การตรงต่อเวลาวัฒนธรรมตะวันตกถือว่ามีความสำคัญมาก เป็นต้น

7. สัมผัสภาษา หรือ การสัมผัส หมายถึง อวัจนภาษาที่ผู้ส่งสารแสดงออกโดยการสัมผัสเพื่อสื่อถึงความรู้สึก อารมณ์ ความปรารถนาในใจของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร เช่น การจับมือ การแลบลิ้น การลูบศีรษะ การโอบกอด การตบไหล่ ซึ่งสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เป็นต้น (สิริทิพพา วีวรรณศิริ, 2564 : ออนไลน์)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า อวัจนภาษา เป็นรูปแบบการติดต่อสื่อสารประเภทหนึ่งที่ผู้ส่งสารเลือกใช้เพื่อส่งสัญญาณแทนคำพูดให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ออกมาให้เห็นผ่านการขมขื่นของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ปะปนไปกับสัญลักษณ์ดั้งเดิม ตั้งแต่การ ชูสามนิ้ว, ชูกระดาดเปเล่ ไปจนถึงกิจกรรมวิ่ง-ร้องเพลง การเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ในปัจจุบันกลายมาเป็นพลังหนุนเสริมที่สำคัญมาก เป็นต้น

สัญลักษณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนไทย

ปัจจุบันขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องของการผลักดันและเรียกร้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ด้วยกระบวนการที่แสดงความคิดเห็น และวิธีการที่ผันเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แสดงให้เห็นถึงพลังสร้างสรรค์ และคุณค่าของกลุ่มคนเหล่านั้น แม้เพียงจะเป็นขบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะกลุ่มเท่ากับว่ากลุ่มคนในสังคมเริ่มมีความตื่นตัวทางการเมือง สาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลให้เยาวชนออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง เนื่องจากเกิดข้อสงสัยและขาดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงานของภาครัฐในหลายด้าน การได้มาซึ่งอำนาจของรัฐในปัจจุบัน การแก้ปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของภาครัฐที่ไม่ตรงจุด พ่อค้าคนกลางควบคุมราคาผลผลิตของเกษตรกร ผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ความเหลื่อมล้ำในสังคม คนที่มีอิทธิพลไม่เกรงกลัวกฎหมาย เป็นต้น ชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ, และคณะ (2562 : 216-234) ได้กล่าวไว้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของชนชั้นหรือผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของคนจำนวนมากจากหลายกลุ่มหลายชนชั้น ผู้เรียกร้องที่มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวอาจไม่เรียกร้องผ่านกลไกของรัฐหรือกลไกทางการเมือง เนื่องจากการไม่เชื่อมั่นไม่ศรัทธาความจริงใจของรัฐ และความเป็นตัวแทนของพรรคการเมือง เป้าหมายของการเรียกร้องต้องการสร้างกติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ ไม่ใช่การช่วงชิงอำนาจของรัฐ ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวที่เป็นมาในอดีต เมื่อเทียบกับขบวนการนักศึกษาในช่วงทศวรรษก่อนหน้านี้นี้

การนำสัญลักษณ์มาใช้กับขบวนการเคลื่อนไหวที่พบเห็นในปัจจุบัน คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าสัญลักษณ์เหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ให้เป็นที่จดจำแก่มวลชนทั่วไป ในการแสดงจุดยืนและบทบาทของแต่ละคนนั้น จึงไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวว่าเป็นใคร อยู่กลุ่มพวกไหน หรือคิดอย่างไร เพียงแต่มีสัญลักษณ์นี้ไว้กับตัว หรือให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ผู้อื่นก็สามารถรับรู้หรือคาดหมายได้โดยทันทีว่าเราเป็นกลุ่มใด ซึ่งเป็นอีกสิ่งที่สายตาของผู้อื่นได้ตีความและให้ความหมายในการกระทำของเราไปโดยปริยาย และด้วยโลกในปัจจุบันคนส่วนใหญ่นั้นก็ให้คุณค่าความสำคัญกับสัญลักษณ์และการตีความสิ่งต่าง ๆ ในสังคมมากกว่าแต่ก่อน (ศุภิกานต์ วาทวิทยากรณ์, 2554 : 44-53) การเมืองเชิงสัญลักษณ์ที่เยาวชนไทยนำมาใช้เป็นรูปแบบในการต่อสู้ที่มีที่มาจากทฤษฎีสัญวิทยาโดย Saussure ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎี ได้แบ่งสัญวิทยาออกเป็น 2 ส่วน คือ รูปสัญลักษณ์ หรือตัวหมาย (signifier) แทนเสียงและภาพหรือเป็นตัวทำให้เกิดความหมาย และความหมายสัญลักษณ์หรือสิ่งที่ถูกหมาย (signified) แทนความคิด ซึ่งทั้งสองส่วนนี้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันและคล้ายกับเหรียญสองด้าน (ธีระยุทธ บุญมี, 2551 : 8)

กิจกรรมเชิงสัญลักษณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนไทย

1. การชูสามนิ้ว เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์เพื่อแสดงออกในการต่อต้านอำนาจเผด็จการ โดยสัญลักษณ์มาจากวรรณกรรมเรื่อง The Hunger Games ของซูซานน์ คอลลินส์ (Suzanne Collins) โดยเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้กับเผด็จการในเรื่อง โดยที่การชู 3 นิ้วในประเทศไทยนั้นเริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2557 เพื่อต่อต้านการทำรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ทำให้นักกิจกรรมประชาธิปไตยที่ออกมาชุมนุมประท้วงและชู 3 นิ้ว ถูกจับกุมเพื่อเข้ารับการปรับทัศนคติ และนักกิจกรรมที่ออกมาต่อต้าน คสช. หลายคนแสดงออกด้วยการชู 3 นิ้วเพื่อต่อต้านอำนาจเผด็จการ พ.ศ. 2557 คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ได้ห้ามแสดงสัญลักษณ์ดังกล่าว พ.ศ. 2563 ได้นำสัญลักษณ์นี้กลับมาใช้อีกในทางการเมืองอีกครั้ง กล่าวได้ว่าการแสดงออกทางสัญลักษณ์ด้วยการชูมือ 3 นิ้ว (ชี้-กลาง-นาง) ซึ่งให้ความหมายว่าการแสดงออกครั้งนี้ คือการต่อต้านการคุกคามประชาชน, และไม่เอาเผด็จการ การใช้สัญลักษณ์ชู 3 นิ้ว เมื่อปี 2557 เพื่อต่อต้านรัฐประหาร และการใช้อำนาจของ คสช. โดยให้ความหมายไว้ว่า สันติภาพ, เสรีภาพ และภราดรภาพ เป็นต้น

แผนภาพที่ 1 การแสดงออกทางสัญลักษณ์ การชูสามนิ้ว ธิปไตย

2. ธิปไตย หรือ โบว์ขาว ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองเริ่มมีการใช้ธิปไตยสีขาว แสดงออกเชิงสัญลักษณ์ทางการเมือง โดยเริ่มจากกลุ่มนักศึกษาที่ใช้ชื่อว่า สหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ได้นำธิปไตยสีขาว มาผูกไว้ตามสถานที่ราชการสำคัญ ๆ เช่น หน้าทำเนียบรัฐบาล และกองบัญชาการกองทัพไทย เพื่อเรียกร้องความยุติธรรม พร้อมกับข้อเรียกร้องยกเลิก พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ในช่วงสถานการณ์โควิด19 หลังจากไม่พบผู้ติดเชื้อในประเทศ แต่กฎหมายพิเศษยังคงอยู่ (PPTV Online, 2563 : Online) กล่าวสรุปได้ว่า การผูกโบว์ขาวจึงเป็นสัญลักษณ์ที่กลุ่มนักเรียนได้ใช้เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกทางการเมือง เป็นต้น

3. พิธาภิเษก สะท้อนถึงสันติภาพและการโยยบิณสู่สังคมประชาธิปไตย และการวิงและการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี เปรียบเปรยได้กับหนูที่ฟังกรงขังออกมาเพื่อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นต้น (มติชนออนไลน์, 2563 : ออนไลน์)

4. การแต่งชุดไพรเวท เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์ไปโรงเรียนเพื่อแสดงออกในการต่อต้านกฎระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการที่กลุ่มนักเรียนมองว่าล้าหลังและละเมิดสิทธิมนุษยชนในแง่ของสิทธิเสรีภาพในการแต่งกาย (ประชาชาติธุรกิจ, 2563 : ออนไลน์)

5. เปิดเหลือง โดยในปี พ.ศ. 2558 กลุ่มผู้ประท้วงในประเทศเซอร์เบียเป็นชาติแรกที่ได้นำเปิดเหลืองมาใช้เป็นสัญลักษณ์การต่อสู้ทางการเมือง หลังจากนั้นรัสเซียและโคโซโวรวมถึงประเทศไทยก็ได้ใช้สัญลักษณ์เปิดเหลืองด้วยเป็นสัญลักษณ์การต่อสู้ทางการเมืองที่มีวิวัฒนาการมาในหลายประเทศก่อนที่เยาวชนไทยจะนำมาเป็นสัญลักษณ์ร่วมต่อสู้ทางการเมืองเช่นกัน (BBC NEWS ไทย, 2563 : ออนไลน์)

แผนภาพที่ 2 สัญลักษณ์ พินาขาว การแต่งชุดไพรเวท เปิดเหลือง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบอบประชาธิปไตย การที่เยาวชนมีความตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองภายใต้สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 แล้วนั้นการใช้สัญลักษณ์และภาษากายในการสื่อสารสิ่งที่ต้องการสื่อไปยังรัฐบาลและแนวร่วมในสังคมไทย คือการแสดงออกของเยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นไปตามหลักการและอุดมการณ์ของเยาวชน

จุดยืนประชาธิปไตยใหม่แห่งอนาคตของคนรุ่นใหม่

การที่เยาวชนให้ความสนใจเรื่องการเมืองเป็นการเตรียมพร้อมปลูกฝังความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้สิทธิ การรักษาสหิ และการแสดงออกทางการเมือง กลุ่มเยาวชนจึงมีพลังมหาศาลยิ่งใหญ่พอที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในประเทศได้ เพราะฉะนั้นทุกสิทธิของเยาวชนควรถูกใช้อย่างถูกต้อง การต่อสู้ของคนหนุ่มสาวในครั้งนี้เป็นความพยายามในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ไม่ใช่มุ่งที่จะเปลี่ยนแค่การเมืองเฉพาะหน้าการเปลี่ยนรัฐบาลเท่านั้น หรือข้อเรียกร้องต่าง ๆ การชุมนุมที่ไม่ใช่บนท้องถนนจะเห็นว่าการชุมนุมตั้งแต่ในปี 2563 มีจุดยืนและอุดมการณ์ทางการเมือง ดังนี้ สติธร ธนานิธิโชติ, (2563 : ออนไลน์) ได้กล่าวไว้ว่าประชาธิปไตยใหม่แห่งอนาคตในมุมมองของคนรุ่นใหม่ คือการสร้าง “สังคมใหม่” โดยการก้าวข้ามผ่านคนรุ่นเก่า ภายใต้วาทกรรม “ไม่เอาของเก่า” โดยสังคมใหม่ของพวกเขาคือการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ที่รวมถึงการสร้าง “การเมืองใหม่” ภายใต้แนวคิดเรื่อง “ประชาธิปไตยใหม่” เป้าหมายก็เพื่อให้ระบบการเมืองและการปกครองเปิด ดังที่ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, (2556 : 999) กล่าวว่า เปิดโอกาสให้สถาบันและกลุ่มองค์กรสังคมได้พัฒนาเข้าสู่การเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ถูกทำลายกีดขวางและปิดกั้น โดยอำนาจอิทธิพลเหนือรัฐและใต้รัฐ จุดยืนประชาธิปไตยใหม่แห่งอนาคตในมุมมองของคนรุ่นใหม่ คือ ประชาธิปไตยสมัยใหม่

หรือเสรีประชาธิปไตยที่เหล่าคนรุ่นใหม่คาดหวังว่าวันหนึ่งสังคมไทยจะพัฒนาไปถึงจุดนั้นโดยไม่ถูกแทรกแซงจากองค์กรอื่น (Dahl R. A., 1989 : 88)

แนวคิดอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

อุดมการณ์เกิดขึ้นในทุกหน่วยของสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอุดมการณ์ด้านศาสนาและศีลธรรมยังคงมีอยู่วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปภายใต้กรอบอุดมการณ์ทางศาสนาที่ไม่ได้ผันแปรตามจึงเกิดอุดมการณ์อื่น ๆ เกิดขึ้น ดังนั้นอุดมการณ์ทางการเมืองจึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวหน่วยของสังคมที่มีความแตกต่างกันในด้านพื้นหลัง วัฒนธรรม ภาษาให้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันทางการเมือง ซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นความเชื่อที่ถูกสะสมไว้และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ผ่านระบบการสั่งสอนทางสังคมที่พลเมืองได้รับ ผู้เขียนได้ศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จะพบว่ามีหลักการที่เป็นฐาน 4 หลัก สามารถสรุปดังนี้

1. ปัจเจกชนนิยม ที่มองถึงความเป็นปัจเจกเป็นที่ตั้ง ที่รัฐมีหน้าที่ในการเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคลสามารถแสดงออกและพัฒนาบุคลิกภาพ ความสามารถที่เป็นตัวตน โดยที่รัฐไม่เข้ามาแทรกแซง
2. เสรีภาพ ซึ่งต้องการให้แต่ละบุคคลมีเสรีภาพการกระทำที่ไม่ขัดกับกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยของสังคม
3. ความเสมอภาค มนุษย์เกิดมามีความเสมอภาค ดังนั้นควรมีเท่ากัน
4. ภราดรภาพ ซึ่งหมายถึง การที่ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างได้อย่างเป็นมิตร

กล่าวโดยสรุปได้ว่า คนรุ่นใหม่ที่เกิดมาในสังคมปัจจุบันกับการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอาจจะเป็นเรื่องไกลตัวสำหรับเด็กก่อน ๆ แต่ปัจจุบันคนรุ่นใหม่เป็น New Voter ซึ่งจะมีคนพูดถึงในฐานะที่เป็นฐานคะแนนเสียงที่ใหญ่ ประชาธิปไตยใหม่ที่คนรุ่นหนุ่มสาวในยุคนี้กำลังเรียกร้องกันนั้นแตกต่างจากประชาธิปไตยที่ดำเนินกันอยู่ในทางสากลนั้นมาก

สรุป

การสื่อสารทางการเมืองด้วย “อวัจนภาษา” เป็นรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองรูปแบบใหม่ที่เยาวชนไทยได้นำมาใช้เป็นสัญญาณในการแสดงออกทางการเมือง เพื่อเรียกร้องสิ่งที่ต้องการ 3 ประการคือ รัฐบาลต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยไม่ละเมิดหรือคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ การแสดงออกทางการเมืองเป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญที่ยอมรับในสิทธิเสรีภาพความเสมอภาคและภราดรภาพของประชาชน โดยจุดยืนและอุดมการณ์สำคัญที่ส่งผลให้นักเคลื่อนไหวตัดสินใจที่จะก้าวสู่เส้นทางชีวิตของการเป็นนักเคลื่อนไหวได้ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ชีวิตที่มีต่อสถานการณ์ทางการเมือง

บริบททางสังคมและผ่านสถานการณ์ทางการเมืองที่ว่า สังคมไทยอยู่ในกรอบของระบบการปกครองแบบเผด็จการมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การที่รัฐบาลหรือภาคประชาชนจะใช้วิธีการสื่อสารทางการเมืองได้ประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับศาสตร์และศิลป์ในการใช้ทักษะทางภาษาเพื่อสื่อสารที่ต้องการส่งถึงผู้รับได้ตามเจตจำนงค์ที่ตนต้องการ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2539). *ภาษาไทย 3*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ และคณะ. (2562). วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549-2557. *วารสารพัฒนาสังคม*. 21 (2), 216-234.
- ธเนศ อารมณ์สุวรรณ. (2556). *แปดทศวรรษสยามปฏิวัติ: บทวิเคราะห์การเมืองและประชาธิปไตยสยามไทย* ในระยะเปลี่ยนผ่าน. กรุงเทพมหานคร: สมมติ.
- ธีระยุทธ บุญมี. (2551). *การปฏิวัติสังคมศาสตร์ของโซซูร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดิร์นนิสม์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2563). *ทำไมต้องแต่ง “ชุดนักเรียน” คำถามคาใจเด็กไทย ประหยัด-ลดความเหลื่อมล้ำ?*. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2565. แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net/education/news-563632>.
- พชร บัวเพียร. (2537). *คู่มือเตรียมสอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท นิเทศศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สกายบุ๊คส์ จำกัด.
- พัทยา สายหู และคณะ. (2542). *ไทยศึกษา*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มติชนออนไลน์. (2563). *เพราะโรงเรียนไม่ได้สอน เยาวชนกับการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์*. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2565. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/columnists/news_2332188
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2540). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก, น.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2552). *การเมืองไทยและประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิสเตอร์ ก๊อปปี้.
- วิทยา ชินบุตร. (2559). การเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชนสู่การจัดตั้งพรรคการเมือง. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 2 (3), 91-98.
- ศุจิกานต์ วาทวิทยารณ. (2554). *สินค้าสัญลักษณ์ในพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมือง*. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา*. 3 (1), 44-53.
- สตีธร ธนานิธิโชติ. (2563). *บทบาทคนรุ่นใหม่กับประชาธิปไตยช่วงเปลี่ยนผ่าน ความหวังหรือความฝัน*. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2565. แหล่งที่มา: <https://prachatai.com/journal/2018/10/>.

- สิริทิพพา วิวรรณศิริ. (2564). ทักษะการสื่อสารของมนุษย์. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2565. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/11sirithippa/xwac-npha-sa>.
- สุรัตน์ ตรีสกุล. (2546). *หลักนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- BBC NEWS ไทย. (2563). ย้อนเส้นทาง "เป็ดยาง" สัญลักษณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองก่อนถึงกลุ่ม "ราษฎร". *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2565. แหล่งที่มา: <https://www.bbc.com/thai/thailand-54998537>.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- PPTV Online. (2563). “โบลีขาว” ความเป็นมา สัญลักษณ์ด้านเผด็จการของเด็กไทย. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 2 พฤศจิกายน 2565. แหล่งที่มา: <https://www.pptvhd36.com>.